

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat

ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2015 Yıl:3, Sayı:5

Sayfa:261-278

ISSN: 2147-8872

DİVANÜ LÜGÂTİ'T-TÜRK'TE KIPÇAKÇA OLARAK KAYDEDİLEN DİL MALZEMESİNİN BUGÜNKÜ KIPÇAK LEHÇELERİNDEKİ DURUMU

Onur Balci*

Özet

Türk dilinin ilk sözlüğü olan ve Araplara Türkçe öğretmek için yazılan Divanü Lügâti't-Türk pek çok yönden öneme sahiptir. Hem ilk sözlük olması açısından hem Türk dilinin sözlü kaynaklarının yazıya geçirilmesi açısından hem de XI. yüzyılda Türk lehçelerinin durumunu göstermesi açısından Divanü Lügâti't-Türk eşsiz bir kaynaktır. Kitabın yazarı Mahmüd el-Kâşgarî sözlüğüne aldığı bazı sözcüklerin o zamanki Türk lehçelerine ait olduğunu belirtmiştir. Bu lehçelerden biri de Kıpçakçadır. Kâşgarlı Mahmud, Kıpçakçanın dil bilgisi özelliklerini vermiş ve bazı sözcüklerin Kıpçakça olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada Divanü Lügâti't-Türk'te Kıpçakça olarak kaydedilen dil malzemesinin çağdaş Kıpçak lehçelerindeki durumu incelenmiştir. Bugün yaşayan ve yaşamayan sözcükler tespit edilmiştir. Sözcüklerin incelenen lehçelerdeki durumunun yanında bazı sözcüklerle ilgili açıklama ve yorumlamalar yapılmıştır.

Sonuçta Divanü Lügâti't-Türk'te Kıpçakça olarak kaydedilen bazı sözcüklerin bugünkü Kıpçak lehçelerinde yaşadığı bazılarının yaşamadığı tespit edilmiştir. Bazı sözcüklerin ses değişikliğine bazı sözcüklerin anlam değişikliğine uğradığı belirlenmiştir. Bununla birlikte Kâşgarlı Mahmud'un Kıpçakça olarak kaydettiği sözcüklerin büyük çoğunluğu çağdaş Kıpçak lehçelerinde mevcuttur.

Anahtar sözcükler: Divanü Lügâti't-Türk, Kıpçakça, çağdaş Kıpçak lehçeleri.

• Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Öğretim Üyesi, onur.balci.ctl@gmail.com

**THE SITUATION OF LANGUAGE MATERIALS RECORDED AS
KIPCHAK IN DIVANU LUGÂTI'T-TURK IN MODERN KIPCHAK
DIALECTS**

Abstract

Divanu Lugâti't-Turk that is the first dictionary of Turkish language has significance in many ways. The book was written to teach Turkish to Arabs. Divanu Lugâti't-Turk is a unique source regarding the fact that it is the first dictionary ever and it puts the verbal sources of Turkish language into written form and it shows the situation of Turkish dialects in the 11th century. Mahmoud al-Kashgari, the author of the book, stated that some words he included in the dictionary belong to the Turkish dialects at that time. One of these dialects is Kipchak. Mahmoud al-Kashgari gave the grammatical features of Kipchak and stated some words as Kipchak. In this study, the situation of language materials recorded as Kipchak in Divanu Lugâti't-Turk in modern Kipchak dialects is discussed. Living and non-living words are identified. Explanation and interpretation on the situation of words in examined dialects are made.

Eventually it was determined that some words recorded as Kipchak in Divanu Lugâti't-Turk are available in the modern Kipchak dialects, some words are not available. Some of the words have changed in terms of phonology and semantics. However most of the words, recorded as Kipchak by Mahmoud al-Kashgari are available in the modern Kipchak dialects.

Key Words: Divanu Lugâti't-Turk, Kipchak, modern Kipchak dialects.

1. Giriş

Divanü Lügâti't-Türk, Türk dilinin ilk sözlüğü olmasının yanında Türk lehçelerine dair özelliklerin ve farklılıkların verildiği ilk kaynak olması bakımından da büyük bir öneme sahiptir. Eserini 'Türk dili ile Arap dilinin atbaşı beraber yürüdükleri bilinsin diye' kaleme alan Kâşgarlı Mahmud, Türk boylarının şehirlerini gezerek malzeme derlemiş ve bunu işlemiştir. Bunu, kendisi şu şekilde dile getirmektedir: "Ben onların en uz dillisi, en açık anlatanı, akılca en incesi, soyca en köklüsü, en iyi kargı kullananı olduğum halde onların şarlarını, çöllerini baştan sona dolaştım. Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız boylarının dillerini, kafiyelerini belleyerek faydalandım; öyle ki, bende onlardan her boyun dili, en iyi yolda yerleşmiştir. Ben onları en iyi surette sıralamış, en iyi bir düzenle düzenlemişimdir." (Atalay 2006, I; 4).

Kâşgarlı Mahmud, eserinde Türklerin aslında yirmi boy olduğunu belirtmiş (Atalay 2006, I; 28), bu boy ve lehçelerinden isimleriyle bahsetmiştir. "XI. yüzyıl Türk lehçelerinden ise Dîvân'da bizzat adlarıyla bahsedilmiştir. Kâşgarlı'nın döneminin ve ülkesinin ölçünlü dili olan Karahanlı Türkçesi dışında dil özelliklerini verdiği, lehçe ayrılıklarına değindiği boy,

topluluk ve şehirler şunlardır: Karluk, Yağma, Çiğil, Kıpçak, Yemek, Oğrak, Oğuz, Tuhsı, Uygur, Bulgar, Suvar, Argu, Kençek, Basmlı, Çömül, Kay, Tatar, Yabaku, Hotan, Soğd, Tübüt, Balasagun, Barsgan, Kâşgar, Kuça, Sayram, Uç.” (Karahan 2013: 14). Sayılan bu boy ve lehçeler arasında Oğuzlar ve Oğuzcanın, Kıpçaklar ve Kıpçakçanın Kâşgarlı için özel bir yeri vardır. Zira eserinde sözcüklere geçmeden önce bu lehçelerin özelliklerini ayrıntıları ile vermektedir. Kâşgarlı, Kıpçakçanın dil özellikleri için şunları kaydetmektedir:

“Oğuzlar ve Kıpçaklar baş tarafında *ى* bulunan isim ve fiillerin ilk harfini *الف* e yahut *ج* ye çevirirler. Öbür Türkler yolcuya *yelkin*, Oğuzlarla Kıpçaklar *elkin* derler. Onlar ılık suya *yılığ suw*, bunlar *ılığ* derler. Bunun gibi öbürlerinin *yincü* dediğine bunlar *cincü* derler. Türkler devenin uzamış tüyüne *yuğdu* Oğuzlar ve Kıpçaklar *cuğdu* derler.

Kelimenin başında bulunan *م* harflerini Suvarlarla Oğuzlar, Kıpçaklar *ب* ye çevirirler. Türkler *men bardum* Suvarlar, Kıpçaklar, Oğuzlar *ben bardum* derler. Türkler çorbaya *mün*, bunlar *bün* derler.

Yağma, Tohsı, Kıpçak, Yabaku, Tatar, Kay, Çomul ve Oğuzlar, birbirine uygun olarak, (*د* dh) harfini her zaman *ى* ye çevirirler ve hiçbir zaman (*د*) li söyleyemezler. Kaynağacına bunlardan başkası *kadhing*, bunlar *kayınğ* derler. Türklerin hısım ve kayın anlamında kullandıkları *kadhın* kelimesini bunlar *kayın* diye söylerler. Bunun gibi Çiğiller ve başka Türklerce *د* olarak söylenen bu harfi Rus ve Rum ülkelerine kadar uzanan Bulgar, Suvar, Yemek ve Kıpçak boyları hep birden (*з* z) olarak söylerler. Öbür Türkler *ayaka adhak*, bunlar *azak* derler.

İsimler ve fiillerde işin devam etmekte olduğuna bir belge bulunursa, kelimenin ortasındaki *غ* harfini atmakta Oğuzlarla Kıpçaklar birbirine uymuşlardır. İsme örnek: Türkler alakargaya *çumguk*, öbürleri *çumuk* derler. Türkler boğaza *tamgak*, öbürleri *tamak* derler. Fiillere örnek: Türkler ‘o kimse daima evine gidendir’ diyecek yerde *ol ewge baragan ol* derler. Oğuzlarla Kıpçaklar *baran ol* derler. Türklerin *ol er kulını urağan ol* dedikleri yerde bunlar *uran* derler. Bunun gibi -yeğnilik olsun diye- isim ve fiillerde *غ* in yerini tutan *ك* harfini atarlar.” (Atalay 2006, I: 31, 32, 33).

Kâşgarlı’nın kaydettiği bu özelliklerden bazıları bugünkü Kıpçak lehçeleri için geçerli olsa da tümü için bunu söylemek mümkün değildir. Örneğin Kâşgarlı’nın bahsettiği sözbaşı *y->c-* değişimi o dönemin Kıpçak lehçesi için geçerli olduğu gibi bugünkü Kıpçak lehçeleri için de geçerli bir husustur. Hatta bu özellik Kıpçak lehçeleri için (Başkurt Türkçesi ve bazı istisnaî durumlar hariç) bir kaide niteliğindedir. Ancak hece başındaki */ğ/* sesinin atılması bugünkü Kıpçak lehçeleri için geçerli bir durum değildir. Örneğin Kâşgarlı’nın kaydettiği *baran* sözcüğü bugünkü Kıpçak lehçelerinde *barğan* biçimindedir.

2. Divanü Lügâti’t-Türk’te Kıpçakça Olarak Kaydedilen Sözcükler

Divanü Lügâti’t-Türk’te Kıpçakça olarak kaydedilen sözcük sayısı 52’dir. Bunların 12 tanesi fiil, 40 tanesi ise isimdir. Kâşgarlı Mahmut bazı sözcüklere yalnızca Kıpçakça kaydı düşerken bazılarını ise Kıpçakça ile başka lehçelerin kaydını da düşmüştür. Bu sözcüklerden 18 tanesine yalnızca Kıpçakça olarak kaydedilmiş, 34 sözcüğe ise Kıpçakça ile birlikte diğer

lehçeler de kaydedilmiştir. Kıpçakça ile birlikte en çok zikredilen lehçe Oğuz lehçesidir. Bu 52 sözcükten 29 tanesine Oğuzca kaydı da düşülmüştür. Geri kalan 5 sözcüğün ise Kıpçakça ile diğer Türk lehçelerinin ortak sözcükleri olduğu belirtilmiştir.

3. Divanü Lügâti't-Türk'te Kıpçakça Olarak Kaydedilen Sözcüklerin Çağdaş Kıpçak Lehçelerindeki Durumu

Bugün Kıpçak Türkçesi veya Türk lehçelerinin kuzey-batı kolu olarak değerlendirilen lehçeler Türk dilinin en geniş coğrafyada kullanılan lehçeleridir. Bugünkü Kıpçak lehçeleri şunlardır: Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Tatar Türkçesi, Nogay Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Karayim Türkçesi, Karaçay-Balkar Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve Kumuk Türkçesi.

Tekin ve Ölmez'in hazırladığı Türk Dilleri Giriş adlı eserde bu grup, *ayak/tavlı* grubu olarak adlandırılmaktadır. Yazarlar, Kırgız Türkçesini bu öbekten ayrı değerlendirmektedirler. Eserde bu lehçeler alt gruplara ayrılmakta, konuyla ilgili şunlar kaydedilmektedir: “Yazı dili bakımından oldukça kalabalık olan Kıpçak grubu ilk hecedeki geniş yuvarlak ünlülerle /ş/ ünsüzünün durumu bakımından, örneğin /o/ ve /ş/ bulunan *koş-* ‘katmak, ilave etmek eylemi ölçüt olarak alınarak, üç altgruba ayrılabilir: 1. *kuş-* altgrubu (Tatarca, Başkurtça), 2. *kos-* altgrubu (Kazakça, Karakalpakça, Nogayca), 3. *koş-* altgrubu (Kumukça, Karaçay-Balkarca, Kırım Tatarcası, Karayimce ya da Karayca).” (2003: 98).

Divanü Lügâti't-Türk'te Kıpçakça olarak kaydedilen sözcüklerin çağdaş Kıpçak lehçelerindeki durumu aşağıdaki gibi tablolastırılmıştır. Bu tabloda çağdaş Kıpçak lehçelerinden yukarıda Tekin ve Ölmez'in kaydettiği alt grupların hepsinden birer örnek lehçe seçilmiştir. Bu lehçelerin dışında genel temayülde bir Kıpçak lehçesi olarak değerlendirilen Kırgız Türkçesi de çalışmaya dâhil edilmiştir. Tabloda gösterilen Tatar Türkçesi, Kazan Tatar Türkçesini karşılamaktadır. Divan'da kaydedilen sözcüklerin okunuşları, anlamları ve yanındaki yer numaraları Besim Atalay'ın tercümesinden alınmıştır. Ancak bu okunuşlarda, Atalay tarafından verilmeyen genel çeviri yazı işaretlerinden bazıları verilmiştir.

Divan	Kazak Türkçesi	Kırgız Türkçesi	Kumuk Türkçesi	Tatar Türkçesi	Karaçay-Balkar Türkçesi
1. <i>aba:</i> ayı (I-86)	-	-	-	-	-
2. <i>ađhaq:</i> ayak (I-32)	<i>ayaq:</i> ayak (KTTS, 58)	<i>ayak:</i> ayak, bacağın aşağı kısmı (YUD, 62)	<i>ayaq:</i> ayak (KuTS, 51)	<i>ayaq:</i> ayak (KaTTS, 31)	<i>ayak:</i> ayak (KMTS, 98)
3. <i>ayığ:</i> ayı (I-63)	<i>ayu:</i> ayı (KTTS, 58)	<i>ayuu:</i> ayı (YUD, 72)	<i>ayuw:</i> ayı (KuTS, 55)	<i>ayu:</i> ayı (KaTTS, 32)	<i>ayuv:</i> ayı; ayü: ayı

					(KMTS, 105)
4. <i>alığ</i> : kötü, fena, alık (Oğuzca ve Kıpçakça) (I- 64)	-	-	-	-	<i>halek</i> : 1. kötü, işe yaramaz, bozuk; 2. Pis, kirli (KMTS, 212)
5. <i>arığ</i> : zayıf, cılız (Oğuz ve Kıpçakça) (I- 66)	<i>arığ</i> : arık, zayıf, sıska (KTTS, 51)	<i>arık</i> : zayıf, kurulmuş (YUD, 44)	<i>arıq</i> : zayıf, arık, cılız, lağar, kuru, kemikleri çıkık, bir deri bir kemik (KuTS, 39)	<i>arığ</i> : sıska, zayıf, cılız, ince (TRS, 41)	<i>arık</i> : zayıf (KMTS, 88)
6. <i>bal</i> : bal (Suvarlar, Kıpçak ve Oğuz dillerinde) (II- 354)	<i>bal</i> : bal (KTTS, 76)	<i>bal</i> : bal (YUD, 81)	<i>bal</i> : bal (KuTS, 58)	<i>bal</i> : bal (TRS, 53)	<i>bal</i> : bal (KMTS, 108)
7. <i>ben</i> : ben (Oğuz, Kıpçak ve Suvarlar dilinde) (I-31)	<i>men</i> : ben (KTS, 198)	<i>men</i> : ben (YUD, 562)	<i>men</i> : şahıs zam. ben (KuTS, 198)	<i>min</i> : ben (KaTTS, 194)	<i>men</i> : ben (1. Tekil şahıs zamiri) (KMTS, 296)
8. <i>büt</i> : bitmek – neşv ü nema -: yaratılmak, doğmak. (II- 294)	<i>bit</i> : bitmek, tükenmek; yetişmek, büyüme, bitmek (KTS, 59)	<i>büt</i> : 1. bitirmek; bitirmek üzere bulunmak, 2. bitmek; bitmek üzere bulunmak	<i>bit</i> : bitmek (KBLS, 10)	<i>bēt</i> : (I) bitmek, tamamlanmak (II) yerden bitmek, yetişmek, boy vermek.(KaTT S, 41)	<i>bit</i> : yetişmek, büyüme (KMTS; 122)
9. <i>cincü</i> : inci (Oğuz ve Kıpçak dillerince) (I- 31)	<i>inju</i> : inci, mercan (KTTS, 671)	<i>cinci</i> : incu (YUD, 217)	<i>inci</i> : inci (KuTS, 164)	<i>ěncě</i> : inci (KaTTS, 84)	<i>inci</i> : inci (KMTS, 229)
10. <i>cuğdu</i> : devenin uzamış olan tüyü (Oğuz	-	1. <i>cogdor</i> : 1. deve ensesindeki bir	-	-	-

ve Kıpçak dillerince) (I-31)		tutam kıl; 2. turmanın boğaz altındaki uzun yelekleri. (YUD, 218) 2. <i>çuuda</i> : devenin dizi ile boynunun altındaki sert yün (KITS, 1342)			
11. <i>çét</i> :- erişmek (Oğuz ve Kıpçak dillerince) (II-314)	<i>jet</i> :- varmak, erişmek, ulaşmak (KTTS, 176)	<i>cet</i> :- varmak; ermek; erişmek; ulaşmak (YUD, 204)	<i>yet</i> :- yetişmek, ulaşmak, ermek, vasıl olmak (KuTS, 394)	<i>cit</i> :- 1. yakınlaşmak, yanına gelmek. 2. kovalayıp yetişmek (KaTTS, 57)	<i>cet</i> :- ulaşmak, yetişmek (KMTS, 149)
12. <i>çufğa</i> : kılavuz, başbuğ (Oğuz ve Kıpçakça) (I-424)	-	-	-	-	
13. <i>çun</i> :- yıkanmak (Oğuz ve Kıpçak dillerince) (II-315)	<i>juwin</i> :- yıkanmak, yunmak, banyo yapmak (KTTS, 184)	<i>cuun</i> :- yıkanmak (YUD, 235)	<i>cuwulmaq</i> : yıkanmak (KuTS, 94)	<i>yuvın</i> :- yıkanmak, kirlerini temizlemek (KaTTS, 353)	<i>cuvun</i> :- yıkanmak (KMTS, 161)
14. <i>elkin</i> : yelici, koşan; konuk, misafir, yolcu, seyyah (Oğuzca ve Kıpçakça) (III-37; I-31)	-	<i>elkin</i> : eşi olmayan, yalnız, tek, yalnız kendisi (KITS, 1424)	-	-	-
15. <i>em</i> : kadının dişilik aygıtı, am (Oğuzca ve Kıpçakça) (I-	-	-	-	-	-

38)					
16. <i>epmek</i> : ekmek (Yağma, Tohsı, Oğuz ve Kıpçak dillerinde) (I- 101)	-	-	<i>ekmek</i> : ekmek (buğday veya başka tahıl unlarından yapılan temel gıda (KuTS, 118)	<i>ikmek</i> : ekmek (KaTTS, 117)	<i>ötmek</i> : ekmek (KMTS, 318)
17. <i>ewet</i> : evet, peki (Kıpçak, Yağma ve Tohsı dillerince) (I- 51)	<i>iyə</i> : evet (KTTS, 205)	<i>ooba</i> : evet (YUD, 593)	-	<i>äye</i> : evet (TRS, 727)	<i>hov</i> : evet <i>hovva</i> : evet (KMTS, 221)
18. <i>xanda</i> : nerede (Oğuzca ve Kıpçakça) (III-218)	<i>qayda</i> : soru zamiri, nerede, nereye. (KTTS, 273)	<i>kayda</i> : nerede (YUD, 420); <i>kanday</i> : nasıl, ne gibi (YUD, 397)	<i>qayda</i> : nerede (KuTS, 255)	<i>qaya</i> : nerede <i>qayda</i> : nerede, hangi yerde (KaTTS, 162)	<i>kayda</i> : nerede (KMTS, 249)
19. <i>xayu</i> : hangi, hani (Oğuz ve Kıpçaklarca) (III-218)	<i>qay</i> : soru zamiri, hangi (KTTS, 273)	<i>kay</i> : müstakilen nadir kullanılan bir istifham ve irtibat zamiri (YUD, 419)	<i>qaysı</i> : hangi, hangisi (KuTS, 257)	<i>qay</i> : hangi, hangisi (KaTTS, 162)	-
20. <i>xız</i> : kız (Oğuz ve Kıpçaklarca) (III-371)	<i>qız</i> : kız, genç kız (KTTS, 342)	<i>kız</i> : kız, kızcağız, olgun kız (YUD, 469)	<i>qız</i> : kız (KuTS,264)	<i>qız</i> : kız (KaTTS, 169)	<i>kız</i> : kız (KMTS, 264)
21. <i>ılığ</i> : ılık (Oğuz ve Kıpçakça) (I- 31)	<i>jiluw</i> : sıcaklık, ısı (KTTS, 192)	<i>ciluu</i> : ılık, ılıklık (YUD, 211)	<i>yılı</i> : ılık (KuTS, 395)	<i>cılı</i> : sıcak (TRS, 772)	<i>cılı</i> : ılık, sıcak (KMTS, 151)
22. <i>kat</i> : mugaylan dikenli meyvesi; dikenli şeylerin meyvesi; (Yemek, Kıpçak, Kay,	-	-	-	-	-

Tatar ve Çomul dillerinde) her ağacın meyvesi (III, 146)					
23. <i>katlan-</i> : meyvelenmek (Kıpçak, Yemek ve Oğuz dillerince) (III-197)	-	-	-	-	-
24. <i>qazın</i> : kayın, dünür, hısım (I, 403)	<i>qayın</i> : kayın (KTTS, 276)	<i>kayın</i> : koca yahut karı tarafından akraba (YUD, 421)	<i>qayın</i> : kocaya veya karıya göre yakınlık (KuTS, 256)	-	<i>kayın</i> : kayın birader (KMTS, 250)
25. <i>qırnaq</i> : cariyeye (Yabagu, Kay, Çomul, Basmıl, Oğuz, Yemek ve Kıpçak dillerince) (I-473)	<i>kız-qırkın</i> : kızlar (KTTS, 342) <i>kız kırkın</i> : toplanan gençler grubu (KTS, 184)	<i>kırkın</i> : kız sözünün tekidir. (YUD, 460) <i>kız kırkın</i> : toplayıcı bir tabirdir, ki kızlar, kız çocuklar demektir (YUD, 469)	-	-	-
26. <i>kemi</i> : gemi (Oğuzca ve Kıpçakça) (III-235)	<i>keme</i> : gemi (KTTS, 227)	<i>keme</i> : büyük sandal, gemi, vapur (YUD, 435)	<i>geme</i> : gemi (KuTS, 134)	<i>kime/ köyme</i> : tekne, kayık, sandal, kano (TRS, 323)	<i>keme</i> : gemi (KMTS, 254)
27. <i>ketü</i> : çolak (III-219)	<i>kelte</i> : çolak, kısa (KTİTS, 247)	<i>kelte</i> : kısa, çolak, küçük (KITS, 685)	-	-	-
28. <i>qoru</i> : kendisine demir dikenini adı verilen bitkinin putrak veya pıtrak denilen meyvesi (III-	-	-	-	-	-

223)					
29. <i>kuzgır-</i> : kar sağnak halinde esmek (II, 193)	-	-	-	-	-
30. <i>kök:</i> kök, asıl (Oğuzca ve Kıpçakça) (II- 284)	-	-	-	-	-
31. <i>kurman:</i> gedeleç, yaylık, yay kabı (Oğuz ve Kıpçak dillerince) (I- 444)	-	-	-	-	-
32. <i>özle:</i> öğle vakti (I- 114)	-	-	-	<i>öyle:</i> öğlen, gün ortası, öğle (TRS, 737)	-
33. <i>ökil:</i> çok (I-74)	-	-	-	-	-
34. <i>sulağ:</i> dalak (I, 411)	-	-	-	-	-
35. <i>susgak:</i> susak; kendisiyle su ve benzeri şeyler daldırılarak alınan nesne (Karluk, Kıpçak ve bütün göçebeler dilince) (I-470)	-	-	-	-	-
36. <i>suyık:</i> sıvık, cıvık sulu: durultularak akar hale	<i>suyık:</i> 1. Sıvı, 2. Gür olmayan, seyrek (KTTS, 493)	<i>suyuk,</i> 1, sıvık mayı; 2. Seyrek (YUD, 671)	-	<i>suyık:</i> sıvı, sulu, koyu olmayan, seyrek, donuk, cıvık, güçsüz (KaTTS, 237)	-

getirilen her şey; ağaç ve kuyruk gibi şeylerin upuzun ve çırılçıplak kalmış hali (III-164)					
37. <i>suvuk</i> : sıvık, cıvık sulu: durultularak akar hale getirilen her şey; ağaç ve kuyruk gibi şeylerin upuzun ve çırılçıplak kalmış hali (III-164)	<i>suyık</i> : 1. Sıvı, 2. Gür olmayan, seyrek (KTTS, 493)	<i>suyuk</i> , 1, sıvık mayı; 2. Seyrek (YUD, 671)	-	<i>sıyık</i> : sıvı, sulu, koyu olmayan, seyrek, donuk, cıvık, güçsüz (KaTTS, 237)	-
38. <i>tamaq</i> : boğaz (Oğuz, Kıpçak ve uyanlarca) (I-33)	<i>tamaq</i> : boğaz, imik (KTTS, 517)	<i>tamak</i> : ağız boşluğu ile yemek borusunun birleşme yeri, boğaz (KITS, 1138)	<i>tamaq</i> : boğaz, gırtlak (KuTS, 320)	<i>tamaq</i> : damak, mide (KaTTS, 262)	<i>tamak</i> : boğaz, gırtlak (KMTS, 373)
39. <i>taşık</i> :- dışarı çıkmak (Yagma, Toxsi, Kıpçak, Yabaku ve Türkmen dillerince) (II-116)	<i>şik</i> :- çıkmak (KTTS, 652)	<i>çık</i> :- (dışarıya yahut yukarıya hareketi ifade eden fiildir) içeriden dışarıya varmak, arkadan öne doğru hareket etmek (YUD, 266)	<i>çiqmaq</i> : çıkmak, gitmek, yollanmak (KuTS,103)	<i>çık</i> :- çıkmak, terk edip bırakmak (KaTTS, 65)	<i>çık</i> :- çıkmak (KMTS, 173)
40. <i>tışık</i> :- dışarı çıkmak (Yagma, Toxsi, Kıpçak, Yabaku ve Türkmen	<i>şik</i> :- çıkmak (KTTS, 652)	<i>çık</i> :- (dışarıya yahut yukarıya hareketi ifade eden fiildir) içeriden	<i>çiqmaq</i> : çıkmak, gitmek, yollanmak (KuTS,103)	<i>çık</i> :- çıkmak, terk edip bırakmak (KaTTS, 65)	<i>çık</i> :- çıkmak (KMTS, 173)

dillerince) (II-116)		dışarıya varmak, arkadan öne doğru hareket etmek (YUD, 266)			
41. <i>töz-</i> : Soğuktan acıkmak (III-182)	<i>töz-</i> : dayanmak, alışmak (KTS, 275)	-	-	<i>tüz-</i> : katlanmak, sabretmek, tahammül etmek, dayanmak (KaTTS, 300)	<i>töz-</i> : dayanmak, sabretmek, tahammül etmek (KMTS, 407)
42. <i>tun-</i> : kapanmak, tıkanmak, bulutlanmak (tun-ar: Oğuz ve Kıpçakça) (II-27)	<i>tun-</i> : 1. Berraklaşmak, durulaşmak, 2. Gönle dolmak, içi kaplamak, 3. Çokça bulunmak, kaplamak (KTTS, 555)	<i>tun-</i> : 1. dinmek; 2. temiz ve şeffaf olmak, durulmak, 4. Sağırlaşmak (YUD, 759-760)	<i>toymaq</i> : tortusu çökmek, durulmak, çamurdan temizlenmek, arınmak (KuTS, 338)	<i>ton-</i> : 1. dibe çökmek, durulaşmak, berraklaşmak 2. Su ardından görünür gibi bulanıklaşmak (KaTTS, 286)	<i>tunuk-</i> : tıkanmak, boğulmak (KMTS, 409)
43. <i>uçan</i> : İki yelkenli gemi (I-122)	-	-	-	-	-
44. <i>ügi</i> : Baykuş (Öz Türklerce, Oğuzlarca ve Kıpçakça) (I-9)	<i>üki</i> : 1. Puhu kuşu, 2. Puhu kuşunun tüyü (KTTS, 596)	<i>ükü</i> : puhu kuşu, mıkıy ükü: baykuş (YUD, 794)	-	-	-
45. <i>yal-</i> : yanmak (III-65)	<i>jan-</i> : yanmak, tutuşmak (KTTS, 159)	<i>can-</i> :yanmak, tutuşmak (YUD, 174)	<i>yanıw</i> : yanma, yanış (KuTS, 381)	<i>yan-</i> : yanmak, tutuşmak (KaTTS, 329)	<i>can-</i> : yanmak (KMTS, 137)
46. <i>yalnğuk</i> : cariyeye (Oğuz, Kıpçak ve Suvarlar dillerince)	-	-	-	-	-
47. <i>yawlağ</i> : kötü, fena,	-	-	-	-	-

değersiz, yavuz, düşkün, her şeyin kötüsü (Oğuz ve Kıpçak dillerince) (I-432)					
48. <i>yazguk</i> : kısırağın meme uçları (III-28)	-	-	-	-	-
49. <i>yenğ-</i> : yenmek, alt etmek (Oğuz ve Kıpçak dillerince) (II, 109)	<i>jeŋ-</i> :yenmek, üstün gelmek, zafer kazanmak (KTTS, 174)	<i>cenğ-</i> : yenmek (YUD, 201)	<i>yeŋmek</i> : yenmek, mağlup etmek, üstesinden gelmek, haktan gelmek (KuTS, 392)	<i>ciŋ-</i> : yenmek, galip gelmek, üstünlük sağlamak (KaTTS, 56)	<i>ceng-</i> : yenmek, galip gelmek (KMTS, 148)
50. <i>yubıla-</i> : aldatmak, hile yapmak, al etmek (Oğuz ve Kıpçak dillerince) (III-228)	<i>juba-</i> : teselli etmek, avutmak (KTTS, 185)	-	-	-	<i>cuban-</i> : eğlenmek, oyalanmak (KMTS, 158)
51. <i>yut-</i> : Yutmak (Oğuz ve Kıpçak dillerince) (II, 313)	<i>jut-</i> : 1. Yutmak. 2. Hazmetmek, sindirmek (KTTS, 188)	<i>cut-</i> : Yutmak (YUD, 234)	<i>yutmaq</i> : yutmak (KuTS, 400)	<i>yot-</i> : 1. Yutmak. 2. içine almak, sindirmek (KaTTS, 345)	<i>cut-</i> : yutmak (KMTS, 160)
52. <i>yükünç</i> : namaz, ibadet; baş eğme (I-171)	<i>cüginis</i> : birisinin hakemliğine müracaat etmek (KTS, 108)	-	-	-	-

4. Yorumlar ve Değerlendirmeler

Divanü Lügâti't-Türk'te Kıpçakça olarak kaydedilen sözcüklerin durumu yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Ancak bu sözcükleri tabloda göstermek yeterli değildir. Çünkü bazı sözcükler, mezkûr lehçelerde olmamasına rağmen bu sözcüklerle alakalı farklı sözcüklere rastlamak mümkün olabilmektedir. Ayrıca bazı sözcükler, Divan'da kaydedilen anlamla bugün de yaşamaktayken bazılarının ise anlam değişmesine uğradığını görmek mümkündür. Her sözcükle ilgili açıklama gereği duyulmamıştır. Üzerinde durulması gereken sözcükler ve bu sözcüklere ilişkin değerlendirmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

aba: ayı. Bu sözcüğe inceleme yapılan lehçelerde rastlanmamıştır. Ancak Sevortyan, Kâşgarlı'nın Kıpçakça olarak kaydettiği bu sözcüğün ayı anlamıyla Çuvaşça ve Hakasçada yaşadığını kaydetmiştir (Sevortyan, 1974, 55).

adhaq: ayak sözcüğü araştırma yapılan bütün lehçelerde görülmektedir. Sözcükte seslik olarak *d*>*y* geçişi meydana gelmiş, anlam açısından hiçbir değişme meydana gelmemiştir.

ayığ: ayı sözcüğüne incelenen bütün lehçelerde rastlamak mümkündür. Sözcük, lehçelerin seslik özelliklerine göre yeniden şekillenmiştir. Sözcüğün sonundaki *-ğ* sesi Kumuk Türkçesi ve Karaçay-Balkar Türkçesinde *w/v* sesine dönüşmüş, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve Tatar Türkçesinde düşmüştür. Kırgız Türkçesinde *-ğ* sesinin düşmesi ile ünlü uzunluğu meydana gelmiştir.

alığ: kötü, fena, alık. Divan'da Oğuzca ve Kıpçakça olarak kaydedilen bu sözcüğü çağdaş Oğuz grubu Türk lehçelerinde görmek mümkündür (bk. Karahan, 2013; 260). Kıpçak grubu Türk lehçelerinde ise yalnızca Karaçay-Balkar Türkçesinde rastlanmıştır. Sözcük, söz başında *ø->h-* türemesine uğramıştır. Sözcüğün onundaki *-ğ* sesi ötümlüleşerek *-k* sesine dönüşmüştür. Divan'daki anlam ile Karaçay-Balkar Türkçesinde tespit edilen anlam birbirine denktir.

Sevortyan, Kırgız Türkçesindeki *ala* sözcüğünü bu sözcük ile ilişkilendirmektedir. *Ala* sözcüğü Kırgız Türkçesinde 'terzil edilmiş, rüsva olmuş; darmadağınık; cüzam' anlamlarına gelmektedir (YUD, 18)

cuğdu: devenin uzamış olan tüyü. Kâşgarlı, bu kelime ile alakalı olarak "Türkler, devenin uzamış tüyüne *yuğdu*, Oğuzlar ve Kıpçaklar *cuğdu* derler" (DLT I-31) kaydını düşmektedir. Clauson'un 'devenin çenesinin altındaki uzun tüy' (1972: 899) anlamını verdiği bu sözcüğe çağdaş Kıpçak lehçelerinde yalnızca Kırgız Türkçesinde *coğdor* biçiminde rastlanmıştır. Sözcük, Moğolca bir sözcüktür. Lessing, bu sözcüğü şu şekilde verir: "cogdur: devenin boynundaki uzun kıllar; alan yelesi" (2003; 1647).

Kırgız Türkçesindeki *coğdor* sözcüğünün anlamı ile Kaşgarlı'nın verdiği anlam birebir uymamaktadır. Kaşgarlı'nın verdiği anlam ile uyuşan sözcük *çuuda* sözcüğüdür. Yudahin'in sözlüğünde bulunmayan bu sözcük Kırgız Tilinin Sözdüğü'nde yer almaktadır. Muhtemelen yöresel bir kullanım olsa da sözlükte bu durum belirtilmemiştir. Bu sözcüğün seslik özellik olarak da Divan'da kaydedilen kelime olması kuvvetle muhtemeldir. Sızıcı bir ses olan /ğ/

sesi düşmüş ve Kırgız Türkçesinin temel seslik özelliklerinden olan ikincil ünlü uzunluğu meydana gelmiştir.

çufğa: kılavuz, başbuğ. Divan'da bu sözcük iki anlamıyla verilmektedir. Birinci anlamı Karahanlı Türkçesinde kullanılan anlamdır. Kaşgarlı, bu anlamı şu şekilde açıklamıştır: “çufğa: Çabuk gitmek isteyen bir postacının yoldan alıp başkasını buluncaya değin binip gittiği at.” (DLT I-424). Oğuz ve Kıpçakça kaydıyla verdiği sözcüğün anlamı ise “başbuğ ve kılavuz”dur. Bu sözcük bir atasözünde geçmektedir. Kaşgarlı'nın bu kayıt ile verdiği sözcük bugünkü Kıpçak lehçelerinde tespit edilememiştir.

elkin: yelici, koşan; konuk, misafir, yolcu, seyyah. Divan'da bu sözcük Oğuzlar ve Kıpçakların dillerinin diğer Türklerin dilinden farklı olduğunu göstermek için örnek olarak verilen sözcüklerdendir. Kelimeyle ilgili şu not düşülmüştür: “Öbür Türkler yolcuya *yelkin*, Oğuzlar ve Kıpçaklar *elkin* derler.” (DLT-I, 31). Eserde bu sözcüğün iki anlamı vardır. Birisi ‘hızlı koşan’ diğeri ise ‘misafirdir’. Tarama yapılan lehçelerde bu sözcük iki anlamda da tespit edilememiştir. Yalnızca Kırgız Türkçesinde *elkin* biçiminde ‘eşi olmayan, yalnız, tek, yalnız kendisi’ anlamında bir sözcük vardır ki anlamsal özellik açısından bir benzerlik olmadığı görülmektedir.

Sözcük her ne kadar tek başına bulunmasa da bugün çağdaş Kıpçak lehçelerinde bu sözcüğün ‘hızlı koşma’ anlamıyla bağlantılı bazı sözcüklere rastlamak mümkündür: Kazak Türkçesinde *jelkildek* (Rüzgârla hareket eden) (KTS, 99), *jelik*: coşkunluk ateşlilik (KTTS, 173), *jelik*:- heveslenmek, kudurmak (KTTS, 173) sözcükleri, Kırgız Türkçesinde *cel*:- yelmek (hızlı koşmak) (YUD, 198) sözcüğü bulunmaktadır.

epmek: ekmek (Yağma, Tohsı, Oğuz ve Kıpçak dillerinde). Bu sözcük bugün inceleme yapılan lehçeler arasında Tatar Türkçesi, Karaçay-Balkar Türkçesi ve Kumuk Türkçesinde yaşamaktadır. Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde bu sözcük kullanılmamaktadır. Bu lehçelerde bu sözcük yerine Farsçadan alınan ‘*nan*’ sözcüğü kullanılmaktadır.

Sözcük, görüldüğü üzere çeşitli seslik değişmelere uğramıştır. Kumuk ve Tatar Türkçelerinde sözcükteki /p/ sesi gerileyici benzetme neticesinde /k/ sesine dönüşmüş; Karaçay-Balkar Türkçesinde ise aykırılışarak /t/ sesine dönüşmüştür.

kat: mugaylan dikenli meyvesi; dikenli şeylerin meyvesi. Bu sözcük ve bu sözcüğün türevi olan *katlan*- (meyvelenmek) fiili inceleme yapılan lehçelerde tespit edilememiştir.

kırnağ: cariye (Yabagu, Kay, Çomul, Basmıl, Oğuz, Yemek ve Kıpçak dillerince). Bu sözcük için Clauson, esir kız ‘a slave girl’ anlamı vermiş ve Osmanlı Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde yaşadığını belirtmiştir. Bu sözcüğün, muhtemelen, Arapça ‘iyi görünümlü erkek veya kız’ anlamındaki ‘ğurnūq’ sözcüğünden bozulmuş olabileceğini ifade etmektedir (1972: 661).

Bu sözcük bugün incelenen lehçelerde aynı ses yapısıyla bulunmamaktadır. Kazak Türkçesinde ve Kırgız Türkçesinde ikileme olarak kullanılan ‘qız-qırqın’ öbeğinde ‘qırqın’ biçiminde yaşamaktadır. Anlamsal olarak da ‘qırqın’ sözcüğü ‘kırnağ’ sözcüğünden farklılık

göstermektedir. ‘qız-qırqın’ ikilemesi Kazak Türkçesinde ve Kırgız Türkçesinde ‘gençler topluluğu’ olarak kullanılmaktadır.

ketü: çolak. Clauson, bu sözcüğün **ketig* sözcüğünden gelmiş olabileceğini ifade etmiştir (1972: 701). İncelenen lehçelerimizde bu sözcük aynı seslik özelliklerle yaşamıyorsa da aynı anlamda ve muhtemelen köken birliği olan ‘*kelte*’ biçiminde yaşamaktadır. Sözcüklere dikkat edilirse anlamsal özellikleri benzerdir. Ancak ‘*kelte*’ sözcüğü çolak anlamının dışında bir de kısa anlamı barındırmaktadır. Bu da sözcüğün anlam genişlemesine uğramış olabileceğini göstermektedir.

koru: kendisine demir diken adı verilen bitkinin putrak veya pıtrak denilen meyvesi. Bu sözcüğe incelenen lehçelerde rastlanmamıştır.

kurman: gedeleş, yaylık, yay kabı. Bu sözcüğe incelenen lehçelerin hiçbirinde rastlanmamıştır. Ancak Kazak Türkçesinde aynı kökten olma ihtimali olan *koramsak* ‘fişeklik, sadak’ (KTTS, 320) sözcüğü bulunmaktadır.

kök: kök, asıl (Oğuzca ve Kıpçakça). Divan’da beş adet, farklı anlamda *kök* sözcüğü geçmektedir. Bunların içinden Kâşgarlı, yalnızca asıl, kök anlamındaki ‘kök’ sözcüğü için Oğuzca ve Kıpçakça kaydı düşülmüştür. İncelenen lehçelerde asıl, kök anlamında bir ‘kök’ sözcüğüne rastlanmamıştır. Bu lehçelerde kök sözcüğü daha çok gökyüzü; yeşil, mavi boz anlamlarında kullanılmaktadır.

özle: öğle vakti. Divan’da bu sözcük için yalnızca Kıpçakça kaydı düşülmüştür. Ancak bugünkü Kıpçak lehçelerinden incelediğimiz lehçelerde bu sözcüğe yalnızca Tatar Türkçesinde rastlanmıştır. Tatar Türkçesinde de Kâşgarlı’nın Oğuzca olarak kaydettiği biçimde yani ‘öyle’ biçimde yaşamaktadır. Sevortyan, bu biçimin Tatar Türkçesinde yerel bir kullanım olduğunu belirtmektedir (Sevortyan, 1974, 516). Diğer Kıpçak lehçeleri öğle vakti için daha çok *tüş/tüs* sözcüklerini kullanmaktadır.

ökil: çok. Bu sözcük, Divan’da yalnızca Kıpçakça kaydı düşülen sözcüklerdendir. Bu sözcüğü Clauson, *ükil* biçiminde okumuş ve ‘çok sayıda’ anlamı vermiştir (1972; 106). Her ne kadar Kıpçakça olarak kaydedilse de çağdaş Kıpçak lehçelerinde bu sözcüğe tesadüf edilmemiştir.

sulak: dalak. Bu sözcüğü Clauson, *solak* biçiminde okumuş ve **sola-* fiili ile ilişkilendirmiştir (1972, 826). Bu sözcüğün Divan’da verilen anlamına gerek tarihî Kıpçak lehçesinde (bk. Toprak, 2003) gerekse çağdaş Kıpçak lehçelerinde rastlanmamıştır. Sözcüğün *talak* biçimi, incelenen lehçelerde Divan’daki anlamıyla mevcuttur. Ancak *sulak/solak* biçimi tespit edilememiştir.

töz-: Soğuktan acıkmak. Bu sözcük incelenen lehçelerde anlam değişmesine uğramış biçimiyle yaşamaktadır.

ügi: Baykuş (Öz Türklerce, Oğuzlarca ve Kıpçakça). Bu sözcüğün bugün Kazak ve Kırgız Türkçelerinde tespit edilen biçimleri Divan’daki anlamından farklıdır. Divan’da türün genel adı olan baykuş karşılığı verilmişken bugün bu sözcük bir baykuş türünü karşılamaktadır. Kelimenin anlam daralmasına uğradığı görülmektedir.

yawlaq: kötü, fena, değersiz, yavuz, düşkün, her şeyin kötüsü (Oğuz ve Kıpçak dillerince). Bu sözcüğe incelenen lehçelerde rastlanmamıştır. Ancak bu sözcüğün kökü olan *yaw* < *yağı* sözcüğü ile alakalı sözcüklere incelenen lehçelerde rastlamak mümkündür. Kazak Türkçesinde *jaw* ‘istilacı, düşman, hısım’ (KTTS, 168), *jawla-* ‘yağmalamak, zapt etmek, istilâ etmek, işgal etmek’ (KTTS, 168) sözcükleri bulunmaktadır. Kırgız Türkçesinde bu kelime ile alakalı olarak *coola-* ‘harp açarak yürümek; düşmanı koğalamak; düşmanca münasebette bulunmak’ (YUD, 222) fiili vardır. Tatar Türkçesinde *yavla-* ‘işgal etmek, zapt etmek, ele geçirmek, mücadele etmek’ (KaTTS, 335) fiili vardır. Karaçay-Balkar Türkçesinde *cavla-* ‘küsmek, darılmak, gücenmek, düşman olmak’ (KMTS, 144) fiili vardır.

yubıla-: aldatmak, hile yapmak, al etmek (Oğuz ve Kıpçak dillerince). Bu sözcüğe *juba-* / *cuban-* biçimlerinde Kazak Türkçesinde ve Karaçay-Balkar Türkçesinde rastlanmıştır. Ancak sözcük, anlam değişmesine uğramış ve sözcüğün anlamı, teselli etmek, avutmak; eğlenmek, oyalanmak biçimine dönmüştür.

yükünç: namaz, ibadet; baş eğme. Bu sözcüğe yalnızca Kazak Türkçesinde *cüginis* biçiminde rastlanmıştır. Diğer lehçelerde bu sözcük aynı biçimle yoktur. Ancak bu sözcükle alakalı bazı sözcükler mevcuttur. Kırgız Türkçesinde diz çökmek anlamında *cügün-* fiili mevcuttur (YUD, 236). Kumuk Türkçesinde kelime ile alakalı olarak *yügünmek* ‘diz çökmek, diz (üstü) yere çökmek’ (KuTS, 401) fiili vardır. Karaçay-Balkar Türkçesinde ise bu sözcükle alakalı olarak *cügün-* ‘istemek, dilemek, rica etmek, adak adamak, söz vermek, vaatde bulunmak, vade etmek; yalvarmak, baş eğmek, önünde eğilmek’ (KMTS, 162) fiili vardır.

5. Sonuç

Divanü Lügâti’t-Türk’te Kıpçakça olarak kaydedilen sözcüklerin bazılarının inceleme yapılan çağdaş Kıpçak lehçelerinde halen yaşadığı bazılarının ise olmadığı tespit edilmiştir. Bu sözcüklerden *aba*, *çuŋğa*, *em*, *kat*, *katlan-*, *koru*, *kuzğır-*, *kök*, *kurman*, *ökil*, *sulaq*, *susgaq*, *uçan*, *yalnğuk*, *yawlaq*, *yazguq* sözcüklerine inceleme yapılan lehçelerden hiçbirinde tesadüf edilmemiştir.

Bazı sözcüklerin kimi lehçelerde yaşadığı kimi lehçelerde yaşamadığı da tespit edilen bir diğer husustur. Bu sözcüklerden *alığ*, *cuğdu*, *elkin*, *özle*, *yükünç* sözcüklerinin karşılıklarına yalnızca bir lehçede; *kırnaq*, *ketü*, *ügi*, *yubıla-* sözcüklerinin karşılıklarına iki lehçede; *epmek*, *suvık*, *suvuk*, *töz-* sözcüklerine üç lehçede; *ewet*, *xayu*, *qazın* sözcüklerinin karşılıklarına ise dört lehçede rastlanmıştır.

Eserde Kıpçakça olarak kaydedilen sözcüklerden bazılarının ise çeşitli ses ve anlam değişikliklerine uğrayarak incelenen lehçelerin tamamında yaşadığı görülmüştür. Bu sözcükler şunlardır: *ağhaq*, *ayığ*, *arıq*, *bal*, *ben*, *büt-*, *cincü*, *çét*, *cun-*, *xanda*, *xız*, *ılığ*, *kemi*, *tamaq*, *taşık-*, *tışıq-*, *tun-*, *yal-*, *yenğ-*, *yut-*.

Yukarıda kaydedildiği gibi Divanü Lügâti’t-Türk’te Kıpçakça olarak kaydedilen sözcüklerin sayısı 52’dir. Bunlardan 16 tanesine incelenen lehçelerin hiçbirinde rastlanmamıştır. Bu sayının Kıpçakça olarak kaydedilen sözcüklere oranı %30,7’dir. En az bir lehçede mevcut olan sözcük sayısı 16’tir. Bu sayının oranı % 30,7’dir. İncelenen tüm

lehçelerde mevcut olan kelime 20'dir. Bu sayının oranı ise %38,4'tür. Görüldüğü üzere bu 52 sözcüğün 36 tanesi en az bir lehçede olmak üzere çağdaş Kıpçak lehçelerinde yaşamaktadır. Bunun oranı ise %69,2'dir.

Bu verilerden hareketle, Kâşgarlı Mahmud'un Kıpçakça kaydı düştüğü sözcüklerde isabetli tespitler yapmış olduğunu söylemek mümkündür. Bugün yaşamayan sözcüklerin varlığı, bu sözcüklerin zaman içinde kullanımdan düşmüş olabileceğini göstermektedir.

Ancak Divân'da Kıpçakça ile ilgili olarak kaydedilen gramer özelliklerinde Kâşgarlı'nın Kıpçakçayı Oğuzca ile birlikte değerlendirdiği gözlemlenmektedir. Örneğin sözbaşında *y-* sesinin düşmesi Oğuzca bir özellikken bu seste meydana gelen *y->c-* değişmesi Kıpçakça bir özelliktir. Ancak Kıpçak Türkçesinde *y-* sesinin düşmesi, Kâşgarlı'nın Oğuzca ve Kıpçakça olarak kaydettiği *cincü* sözcüğünün Kazak Türkçesindeki karşılığı olan *inju* kelimesinde görülmektedir. Bu husus da bu değişimin Kıpçakça için de olabileceğini göstermektedir. Yine aynı şekilde sözbaşı *b->m-* değişikliği hususunda çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamı *m-* tarafındayken Divân'da *b-* tarafında gösterilmiştir.

Kısaltmalar ve Kaynakça

ATALAY Besim (2006). **Divanü Lügat-it-Türk (Çeviri)**, I.-II.-III.-IV. ciltler, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

CLAUSON S. Gerard (1972). **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford: Oxford University Press.

DANKOFF Robert (2007). **Divânü Lugâti't-Türk**, Çeviri ve Düzenleme: Serap tuba Yurteser, Seçkin Erdi, İstanbul: Kabcı Yayınevi,.

KARAHAN Akartürk (2013). **Divânü Luğati't-Türk'e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,.

KaTTS: ÖNER Mustafa (2009). **Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KBLS: NEMETH Gyula (1990). **Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü**, Çev. Kemal Aytaç, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KITS: Çingiz Aytmatov Atındağı Til Cana Adabiyat İnstitutu (2010). **Kırgız Tilinin Sözdüğü**, Bişkek: Avrasya Press.

KMTS: TAVKUL Ufuk (2000). **Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KTİTS: BURALKIULI Mustapa (2008). **Kazak Tiliniñ Tüsindirme Sözdüğü**, Almatı: Mektep.

KTS: ORALTAY Hasan, YÜCE Nuri ve PINAR Saadet (1984). **Kazak Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

KTTS: KOÇ Kenan, BAYNİYAZOV Ayabek ve BAŞKAPAN Vehbi (2003). **Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Akçağ Yayınları.

KuTS: PEKACAR Çetin (2011). **Kumuk Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

LESSİNG Ferdinand D. (2003). **Moğolca Türkçe Sözlük**, I.-II. ciltler, Çev. Günay Karaağaç, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

SEVORTYAN E. V. (1974). **Etimologiçeskiy Slovar Tyurkskix Yazıkov**, Maskva: İzdatelstvo Navka.

TOPRAK Funda (2003). “Divanü Lugati’t-Türk’te Kıpçakça Kaydıyla Verilen Kelimelerin Tarihi Kıpçak Söz Varlığı İçindeki Yeri” **Türkoloji Dergisi**, C. XVI., S. 2, s. 79-90.

TRS: SSSR Fännär Akademiyası Kazan Til, Edebiyat Häm Tarix İnstitutı (1966), **Tatarça-Rusça Süzlek**, Mäskäv: Sovetskaya Entsiklopediya Neşriyatı.

YUD: YUDAHİN K.K. (1998), **Kırgız Sözlüğü**, c. I-II, Çev. Abdullah Taymas, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.